

За Земята
Приятели на Земята България

Адрес: ул. „Кръстьо Сарафов, 24, 1164, София
Адрес за кореспонденция: п.к. 325, София 1000
тел. / факс: +359 2 943 11 23

www.zazemiata.org ел. поща: info@zazemiata.org

До

Г-н Атанас Пеканов,

служебен заместник министър-председател по
управление на европейските средства

Адрес: гр. София, бул. „Княз Александър Дондуков“ 1
atanaspekanov@government.bg

Г-н Росен Христов,

служебен министър на енергетиката

Адрес: гр. София, ул. „Триадица“ 8
e-energy@me.government.bg

Копие до:

Г-н Иван Шишков

служебен министър на регионалното развитие и благоустройството
гр. София, ул. „Св. Св. Кирил и Методий“ № 17-19

e-mrrb@mrrb.government.bg

Изх. № 356/22.08.2022 г.

Становище на За Земята относно Проекти за Териториални планове за справедлив преход (ТПСП) на допустимите за България - Стара Загора, Кюстендил и Перник

1. Общи коментари за териториалните планове:

На първо място искаме да констатираме неизпълнението на принципите за партньорство, прозрачност и диалог по време на разработването на териториалните планове за справедлив преход на трите възлищни региона, както се изисква в Насоките на ЕК и Регламента¹ за Партньорство за Кохезионните фондове². Пример за това е провеждането на настоящето обществено обсъждане - едва сега и за изключително кратък период по време на разгара на летните отпуски - август, се даде достъп до проектите на

¹ https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefunds/jtf/swd_territ_just_trans_plan_en.pdf

² https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/european-code-of-conduct

планове и възможност за участие в обществено обсъждане. Консултациите със заинтересовани страни са задължителен елемент от разработването на стратегически документи, като добър пример в тази посока беше подготовката на Националния план за възстановяване и устойчивост (НПВУ), който настояваме да се следва и при финализирането на ТПСП.

Същевременно съществен недостатък в процеса бяха:

- 1) Липсата на прозрачност за междинните и крайните доклади на консултанта. Липсваше реално участие на заинтересованите страни още по време на работата на консултанта PwC, чийто закъснял финален социо-икономически анализ така и не бе публикуван.
- 2) Липсата на обратна връзка към консултираните страни относно интегрирането на техните предложения.
- 3) Липсата на широки обществени консултации в 3-те района.

По информация от консултанта такива са били условията в подписания договор с Министерство на енергетиката. Искаме да подчертаем, че тази практика е коренно различна от прозрачността която беше осигурена в другите страни от Централна и Източна Европа и води до недоверие и отдалечаване на заинтересуваните страни от процеса.

При срещите ни с общини, граждани и НПО във въглищните региони общото в коментарите им беше че никой не ги е питал, не се интересува от тяхното мнение и пак решенията за техните региони се вземат на централно ниво в София. Настроението, че нищо не зависи от тях е много демотивиращо за очакванията ни за по-голяма тяхна активност. Отношението към местните заинтересовани страни противоречи и на “принципа” за поставяне на засегнатите общности в центъра на справедливия енергиен преход. Те са и трябва да са основните участници в дейностите за декарбонизация на регионите, от които зависят и изпълнението и постигнатите резултати. А те от своя страна са ключови за изпълнението на климатичните цели на България до 2030 г. Страната ни [още тази есен ще отговаря пред Съда на Европейския съюз](#) за слабите си климатични и екологични политики, сериозно застрашаващи и накърняващи правата на младите хора днес и в бъдеще.

За да бъде изпълнен принципа на партньорство в кохезионните фондове и принципа “никой да не бъде забравен” ще е съществено във финализирането и изпълнението на ТПСП в следващите месеци:

- 1) Да се организират информационни кампании и обществени обсъждания по финалните версии на плановете.
- 2) Да се сформират регионални мониторингови комитети с всички заинтересовани страни, давайки специално внимание за участие на екологични, социални, културни и младежки организации, както е предвидено в европейските регламенти.

- 3) Да се балансира участието на гражданското общество в Комитета за наблюдение на ОП Регионално развитие (ПРР), която за момента не включва изискваните представители от всички заинтересовани страни, например екологични организации.
- 4) Да се балансира участието на гражданското общество и в Областните комисии за справедлив преход (ОКСП) за Югоизточния и Югозападния регион - чрез ясни критерии за участие и вземане на решения, но и целесъобразност на решенията спрямо климатичните цели за декарбонизация.

Към днешна дата е изключително важно да не се допускат допълнителни забавяния по процеса на финализиране, договаряне и започване на изпълнение на проектите за декарбонизация и иновации от териториалните планове, които ще доведат и до заетост с по-висока добавена стойност и заплащане.

Относно изпълнението на плановете - трябва да има продължителност (continuation) в изпълнението. Трябва да има приемственост що се отнася до визията, заложена в плановете, което би могло да е проблем при положение, че проектите на ТПСР се пишат от МЕ, а при изпълнението на мерките Управляващият орган и експертите са в МРРБ. Необходимо е по-активно последващо участие и от страна на МЕ, но също и от страна на граждански и зелени организации, включително в Комитета за наблюдение на ПРР и Областните комисии за справедлив преход (ОКСП) за Югоизточния и Югозападния регион.

Необходима е яснота относно търсената от Фонда за справедлив преход (ФСР) посока на инвестициите във въглищните региони, какъв тип дейности ще се смятат за допустими и какви ще се насърчават. Защото не е достатъчно просто да се открият нови работни места и алтернативни енергийни източници, а те трябва да помогнат за поемането на България по път на развитие, носещ ползи за хората докато ги предпазва от настъпващата все по-ударно климатична криза.

Задължително е провеждането на образователна и комуникационна кампания, за да се подпомогне ориентацията и избора на хората в процесите, съпътстващи енергийния преход. Както и за получаване на широка обществена подкрепа.

Относно компенсациите и преквалификацията - В плановете все още липсват по-конкретни мерки за преквалификация на работната ръка. Не се споменават конкретни умения или възможности за нов тип работни места, към които могат да се преориентират миньори / служители на ТЕЦ-ове, например чрез стратегия или пътна карта тип [Climate Emergency Skills Action Plan](#). Не е и описано как ще бъдат създадени работни места за новонавлизащата работна ръка.

Във връзка с искания от някои заинтересовани страни за предоставяне на компенсации за заетите във въглищната индустрия (на калпак), сме твърдо против. Енергийният преход сам по себе си създава нови работни места, включително се нуждае от специфичната инженерна и друга експертиза на освободените от въглищните мини, тецове и свързани дейности. Както се посочва например в Старозагорския ТПСИ макар значителна част от засегнатата работна сила в енергийния комплекс "Марица изток" да приближава пенсионна възраст, до 90% от тях остават в трудоспособна възраст. Заедно с тенденцията за застаряване на населението това е предпоставка хората да запазят по-дълго трудовата си ангажираност и да участват в създаването на стойност в икономиката чрез собствени инициативи (от дейност като земеделски производители до участие в енергийни кооперативи) или в алтернативни устойчиви икономически дейности.

От тази гледна точка **е изключително важно как ще се харчат средствата и организират дейностите за професионално обучение и преквалификация.** А именно - трябва да са обвързани с нужните умения за новите конкретни иновационни и декарбонизационни икономически дейности, с критерии за ефективност и целесъобразност. Стриктно трябва да се следи изпълнението и междинните резултати от обученията, така че да се коригират при нужда и да бъдат максимално полезни за въглищните общности и новите работодатели в тях.

Следващите коментари са валидни и за трите въглищни региона, а когато има регионални различия и специфики, те са изложени в текста:

СТЪЛБ 1 - ИНДУСТРИЯ ЗА УСТОЙЧИВИ ЕНЕРГИЙНИ РЕШЕНИЯ

1. Рекултивация на минните терени

“В съответствие с принципа "замърсителят плаща" подкрепата ще се основава на концесионните договори, както и допълващо финансиране за по-нататъшно подобряване на рекултивираните земи за специфични икономически дейности, като например развитие на индустриални зони, изграждане на мощности за ВЕИ или устойчивото им използване за земеделие.”

“Ограничаването на минната дейност, както и по-ранното от планираното затваряне на мините се отразява на по-ниско от планираното натрупване на финансиране за рекултивация на въглищни мини.”

Първата стъпка е да се види с какви средства за рекултивация разполагат до тук въглищните компании, набрани в изпълнение на принципа “замърсителят плаща”. Ясно ни е, че обикновено за рекултивация собствениците гледат крайния срок на концесията, която

е все още години напред, затова и сега не мислят по въпроса, а вече се появява необходимостта да имат планове за действие.

“да поеме рекултивацията на въглищни мини и да подготви **инфраструктура** за нови промишлени дейности”

Приносът на ФСП за рекултивационни дейности по-скоро трябва да е в посока прилагане на природобазирани решения и възстановяване на екосистемни услуги. Не трябва да се допуска двойно финансиране и изпълнение на задълженията на замърсителите с европейски вместо частните им средства и печалби.

В допълнение на това стои и въпросът дали, доколко и кога рекултивирани терени са годни за строителство на промишлени съоръжения поради дългогодишния процес на слягане.

Важно е в процеса на планиране и подготовка за рекултивация и възстановяване/облагородяване/почистване на терените да има прозрачност и механизми за обратна връзка, оценка и контрол, включително от граждански организации и практики, следящи темата.

2. Схема за подпомагане на създаването на мощности за производство и/или рециклиране на батерии.

В НПВУ се предоставят средства основно за капиталови разходи, които изглежда ще се комбинират с приоритизирани субсидии за оперативни разходи. Опасяваме се, че съществува риск от припокриване на дейности и разходи между двата инструмента. Затова с цел избягване на двойно финансиране ясно трябва да бъдат разграничени допълващи се поддейностите по НПВУ и ФСП, винаги когато са налице.

Рециклирането на батерии е вече друга важна задача и бизнес възможност, но изисква специфична експертиза и интерес от инвеститори. Необходимо е и да се гарантира, че процесът на рециклиране няма да доведе до увреждане на околната среда.

3. Подкрепа за създаването на индустриален парк за чисти технологии (с нулеви емисии)

“Ще бъде предоставена и насърчавана подкрепа за специализация в подсектори с най-голям местен потенциал, като например ориентировъчно земеделие и производство на хранителни продукти и напитки, лека промишленост, туризъм и чиста енергия.”

Не разбираме какво се крие зад термина “ориентирано земеделие”? Посоката, в която трябва да се движат селскостопанските ни практики е към прилагане на агроекологични принципи, както е при биологичното/органично земеделие и агролесовъдството.

4. Схема за подпомагане на фотоволтаични паркове със съхранение на енергия

Приветстваме запазването на енергийния профил на възлищните комплекси чрез приоритетно използване върху нарушени терени на слънчева енергия за производство на електро и топлоенергия. Въпреки това смятаме, че в схемата са пропуснати като допустими важни подпомагащи елемент за слънчевите топлофикации, а именно - сезонното съхранение на топлоенергията (с топлинни буфери (в изкопи), полета от слънчеви колектори, абсорбционните термopомпи), както и изграждането на нискотемпературни топлофикационни мрежи. Пропуснатите елементи са особено релевантни за Перник, но и за топлофицирани градове като Гълъбово, Сливен и тн.

При оценка на проектите за изграждане фотоволтаични системи, с най-целесъобразно спрямо линията на финансиране би било да се получават значително количество точки, ако има дялово участие на бивши служители на мините или ТЕЦ. Колкото по-голям брой кооперирани бивши служители има, толкова повече точки е редно да се получават за даден проект.

“Фотоволтаичните системи ще бъдат инсталирани приоритетно върху рекултивирани терени. Схемата ще е отворена и за големи предприятия.”

Приемливо е в схемата да могат да участват и представители на други индустрии с голям въглероден отпечатък и повече предизвикателства по декарбонизацията им, но все пак фокусът трябва да остане върху възлищната индустрия и оползотворяването на нейните “лунни” терени. Смятаме, че не тук е мястото за подкрепа за изграждане на недвижими имоти, както и обучение на работници по изграждане на такива ВЕИ мощности, макар последното да е изключително важна задача от Стълб 2 / центрове за преквалификация. Демонстрационен център тип пасивна сграда, който да е отворен и за посетители, е максималната интервенция по сградния фонд, която бихме подкрепили.

Навсякъде, където е възможно е по-устойчиво с предимство да се ползват домакинства и МСП (особено при кандидатстване от страна на пряко ангажираните служители в минно дело и ТЕЦ), а чак след това, ако капацитета на заложения ресурс не е изчерпан, да се допускат големи предприятия. По този начин ще се гарантира прякото минимизиране на негативния ефект върху служителите на съответните отрасли, като се намалят техните разходи за енергийни нужди, а също така се децентрализира производството на електроенергия и се повишава сигурността на генериращите мощности.

5. Схема за подпомагане на интегрираното използване на зелен водород – широкомащабни интегрирани проекти

...хидролизатори за газ ННО за обществено отопление - Никак не е разумно да се насърчава обществено отопление на водород - в близко и средносрочен план този ресурс ще бъде твърде ограничен, а следователно и скъп за тази цел.

Задължително е да се уточни, че водородът, който ще бъде използван, ще бъде зелен - при липса на такова уточнение се оставя вратичка за производството на водород от изкопаеми горива. Съществуват и много по-енергийно ефективни алтернативи, каквито са термопомпите.

“производство на амоняк за селскостопански торове с нулеви емисии” - Не е ли по-разумно да се планират алтернативи на изкуствените торове, вместо да се ползва ограничен и скъп ресурс за тяхното производство? Има редица изследвания и практики за подхранване на почвата по естествен път, което от своя страна е по-полезно и за самата почва и за потребителите.

“Примерен интегриран широкомащабен проект по тази схема е проектното предложение на B-Lion за Зелена водородна долина, представено и обсъдено с Hydrogen Europe.” - Ще е полезно гражданското общество да бъде по-подробно запознато с този примерен проект. Ако вече има публични материали по темата, редно е да има препратка. Принципно ние не подкрепяме енергийни мега проекти заради противоречието с основните цели на енергийния преход - енергийна ефективност, децентрализация и демократизация на производството на електроенергия, достъп до ВЕИ на отделните домакинства и енергийни кооперативи.

6. Подкрепа за производството и разпределението на биометан и производството на енергия от вятърни турбини

“Биометанът се използва като алтернативно гориво с ниски емисии и създаващо работни места, на базата на органични остатъци - за промишлени или селскостопански цели.”

Трябва да има система, лимитираща производството на биометан само и единствено до отпадъчен материал и пречистване на води. Съществува риск земеделски терени да бъдат използвани за производство на биомаса за производство на биометан, което от своя страна може да доведе до сериозна крива в набавянето на хранителни продукти. Много малко вероятно от само от отпадъчен материал да се произведе количеството биометан, което е нужно. Необходимо е да се уточни за какво ще се използва този биометан и да се предвиди, че ако се планира използването му извън самия ТЕЦ, трябва да има свързване към газопреносната мрежа, което в момента не е налично. Ключово е да има конкретика

около използването на биометан и ясна идея за произхода на биометана, къде ще бъде използван и в какво количество.

Също така, част от земеделските отпадъци, като например сламата, могат да бъдат използване за производство на изолационни (термо) панели за саниране на сградния фонд в страна - нека не забравяме колко сериозно изоставаме по линия на енергийна ефективност, чрез използване на естествени материали за саниране на сгради ще се реши и още един бъдещ проблем, утилизация на топлоизолаторите след приключване на полезния им живот.

7. Подкрепа за използването на геотермална енергия в региона за търговски цели и за централно отопление

Задължително трябва да има ОВОС. Важно е да се анализира дали, ако се изгради подземна инфраструктура за геотермална енергия, или се използва тази от надземните източници, няма да се увредят или изчезнат в краткосрочен, средносрочен или дългосрочен план минералните извори в региона, които от своя страна носят висока добавена стойност към доходите на местното население.

СТЪЛБ 3 - РАЗНООБРАЗЯВАНЕ НА МЕСТНАТА ИКОНОМИКА

8. Диверсификация и адаптиране на предприятията към икономическия преход “

“Подкрепата може да включва подкрепа за закупуване на ново оборудване...” - Задължително трябва да има критерий новото оборудване да е енергоефективно от възможно най-висок клас енергоефективност и да използва електроенергия, освен в случаите, в които за съответния продукт такава възможност не съществува.

ХОРИЗОНТАЛЕН СТЪЛБ: ТЕХНИЧЕСКА ПОМОЩ

“Ето защо това дава сериозни основания за подкрепа на големите предприятия, която е необходима за подпомагане на създаването на работни места в област Стара Загора.” - При този анализ не виждаме да са посочени грантови схеми за съответните периоди и ако е имало такива, какъв е бил техният размер, както за стартъпи, МСП и големи предприятия. Това има потенциала да видоизменя резултата от анализа. Ако се приеме големи предприятия да бъдат допуснати до финансиране, сред оценъчните критерии е редно да се даде силен приоритет на 1) МСП и 2) стартъпи като финансирането да е реципрочно на очакваните резултати, и чак след това да бъдат класирани големи предприятия, ако интереса от МСП и стартъпи е недостатъчен (или нецелесъобразен?) базирайки се на стратегическите планове и цели на региона.

3. Механизми за управление

3.1. Партньорство

“предвижда създаването на регионален механизъм за партньорство чрез създаването на Областна комисия по Справедлив преход (ОКСП) за област Стара Загора.” - Важно е да се гарантира участието на гражданското общество в лицето на НПО и заинтересовани страни, както и да се подсигури участието на стартъпи и МСП, големите предприятия обикновено нямат затруднения да достигнат желаните от тях форуми и събития.

4. Договорености за участие на партньорите в подготовката, изпълнението, мониторинга и оценката на териториалния план за справедлив преход; 5. Резултат от обществената консултация

“За да се спази принципът на партньорство, да се осигури местна ангажираност, да се гарантира, че Териториалните планове за справедлив преход (ТПСП) съответстват на местните нужди, и да се осигури гладкото им изпълнение, България предвижда създаването на регионален механизъм за партньорство чрез създаването на Областна комисия по Справедлив преход (ОКСП) съвместно за област Кюстендил и Перник.” - Важно е да участва гражданското общество, представено от НПО.

Резултат от обществената консултация

“На тази основа бяха идентифицирани четири основни категории заинтересовани страни, които бяха включени в "Карта на заинтересованите страни", и бяха приложени гъвкави форми на взаимодействие с тях с цел ефективна комуникация и мобилизиране на заинтересованите страни в подготовката и последващото изпълнение на ТПСП.” - Кои са тези категории? Къде може да се намери картата?

С уважение,

Екип “Енергия и климат”

Екологично сдружение “За Земята”